

Els campaments romanorepublicans en el curs inferior de l'Ebre

Jaume Noguera Guillén*

Introducció

Des de l'any 2006 el Grup de Recerca d'Arqueologia Clàssica, Protohistòrica i Egípcia (GRACPE) de la Universitat de Barcelona desenvolupa un projecte de recerca arqueològica que té com a objectiu la identificació i estudi dels assentaments militars romans d'època republicana en el curs inferior del riu Ebre. En aquests moments la investigació se centra en dos jaciments: la Palma (l'Aldea, Baix Ebre) i el Camí del Castellet de Banyoles (Tivissa, Ribera d'Ebre). Els treballs de camp són finançats per l'Agència d'Ajuts Universitaris i de Recerca de la Generalitat de Catalunya, l'Ajuntament de Tivissa, l'Ajuntament de Tarragona i el Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.

El campament de la Palma (l'Aldea, Baix Ebre)

El jaciment ocupa una gran terrassa fluvial a l'esquerra de l'Ebre, tot just al costat de l'antiga línia de costa, abans de la formació del delta (fig. 1). Actualment la partida de la Palma ha patit importants modificacions, sobretot per la construcció de l'autopista AP-7 i del ferrocarril Barcelona-València, amb els ponts respectius per creuar el riu Ebre. A més, en aquests moments està en fase de construcció una urbanització al seu costat sud. En conseqüència només disposem d'unes 7 hectàrees aptes per a la investigació ar-

queològica, però hi ha evidències que suggereixen que el jaciment podria haver tingut una superfície més gran, entre les 20 i les 30 hectàrees.

En qualsevol cas, la densitat de la xarxa actual de comunicacions posa de manifest que el jaciment ocupava un indret estratègic, ja que des de la Palma es podia controlar la navegació fluvial i la via Heraklea, el camí costaner que portava directament a Tarraco, la principal base d'operacions dels romans des del 218 aC.

La primera notícia sobre el jaciment la va proporcionar un lot de monedes que va formar part de l'exposició *L'Ebre, camí d'aigua* del Museu d'Història de Catalunya. Aquest conjunt de propietat particular encara està en estudi (Tarradell-Font, Noguera, en premsa). Les monedes amortitzades a finals de segle III aC són 31 peces romanorepublicanes (fig. 3), 25 d'hispanocartagineses, 7 de cartagineses, 1 divisor d'Empòrion, 1 divisor ibèric d'imitació d'Empòrion, 3 tetradracmes hel·lenístiques, 1 bronze de Hieró de Siracusa, 2 bronzes de Neàpolis, 1 de Gadir, 3 d'Ebusus i potser 8 de Massàlia i 2 d'Arse.

Fins ara hem efectuat dues intervencions arqueològiques, sense poder identificar estructures constructives. Durant la primera campanya de prospecció (NOGUERA, 2006) es van recuperar 600 fragments ceràmics, dels quals un 70% correspon a àmfores grecoitàliques. Els pivots, massissos i allargats, i les vores inclinades uns 45°, permeten datar-les a finals del segle III aC (fig. 2). També es van recuperar tres monedes de la mateixa cronologia, diversos glandes de plom i fibules de bronze. Durant la segona campanya (NOGUERA, 2007b) es van recuperar més objectes me-

* Universitat de Barcelona, noguera@ub.edu

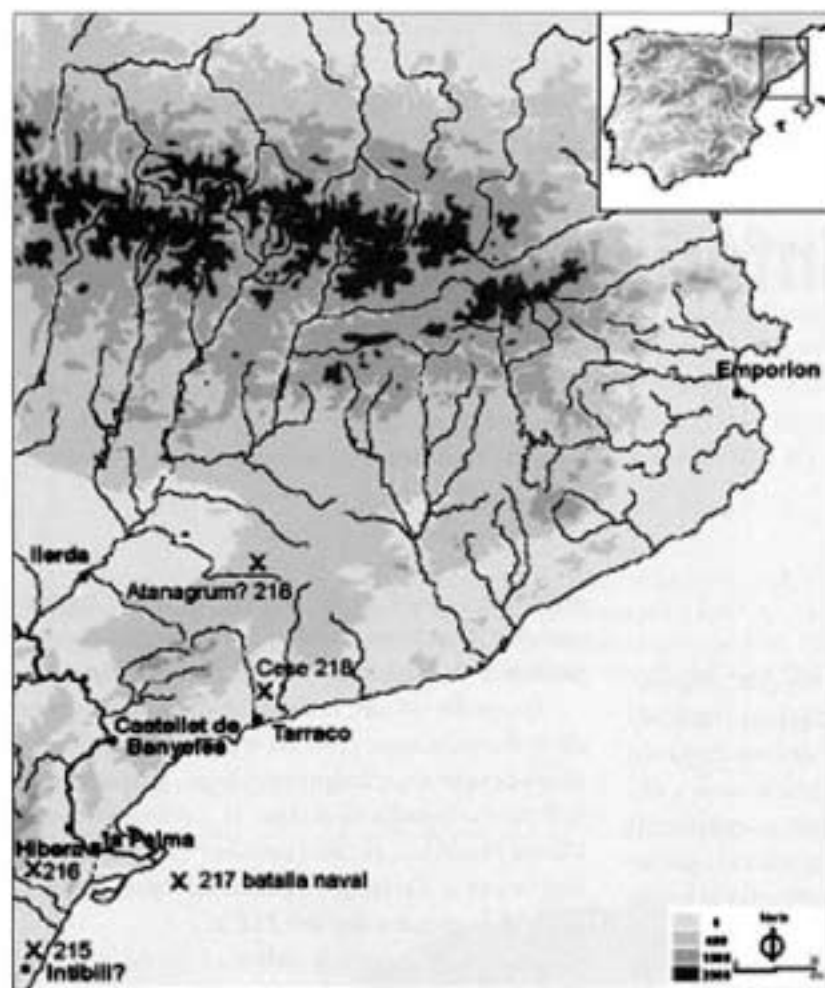

Figura 1. Localització de les bases d'operacions romanes al nord de l'Ebre durant la Segona Guerra Púnica. Situació dels possibles campaments de la Palma (l'Alda, Baix Ebre) i del Camí del Castell de Banyoles (Tivissa, Ribera d'Ebre), i dels enfrontaments documentats a les fonts escrites.

tàl·lics, però sobretot 23 monedes, de les quals 17 van ser amortitzades durant la Segona Guerra Púnica. El conjunt, encara en estudi, està format per 4 bronzes romanorepublicans, 6 de l'entorn púnic, 5 monedes de plata d'Empòrion, una imitació ibèrica i un bronze de Massàlia.

És evident que un conjunt de materials tan important i significatiu en un indret tan estratègic, i datat a finals del segle III aC, s'ha de relacionar amb la Segona Guerra Púnica. De fet, les fonts escrites mencionen implícitament l'existència d'un gran campament romà a la desembocadura de l'Ebre, successivament comandat per L. Marci (LIVI, XXV, 37, 6-7), C. Neró (LIVI, XXVI, 2) i P. Corneli Escipió (LIVI, XXVI, 41, 1-2; LIVI, XXVIII, 42, 3-4). El campament fou el punt de concentració de l'exèrcit que va conquerir Cartago Nova el 209 aC (LIVI, XXVI, 42, 1-5). A partir d'aquell moment la guerra es desplaça al sud de la Península, de manera que és probable que aquest assentament militar perdés importància fins a l'expulsió definitiva dels cartaginesos el 206 aC.

El Camí del Castell de Banyoles (Tivissa, Ribera d'Ebre)

Aquest jaciment està situat a uns 500 metres a l'est del poblat ibèric del Castell de Banyoles, destruït a finals del segle III o inicis del segle II aC. La recent prospecció, portada a terme sobre 4,3 hectàrees del total de 10 que ocupa el jaciment, ha identificat restes ceràmiques relacionables amb una ocupació de la mateixa cronologia (NOGUERA, 2007c). Encara resta per confirmar si es tracta de materials atribuïbles a un campament de campanya romanorepublicà o a les restes materials d'una ocupació ibèrica fora del perímetre fortificat del poblat.

Ara bé, en un principi sembla que la presència quantitativament superior de fragments grecitàl·lics a l'exterior del poblat és un indicatiu que confirma la primera hipòtesi. A més, hem pogut estudiar un lot de 34 monedes dipositat al Museu Comarcal del Montsià (TARRADELLFONT, NOGUERA, en premsa) entre les quals

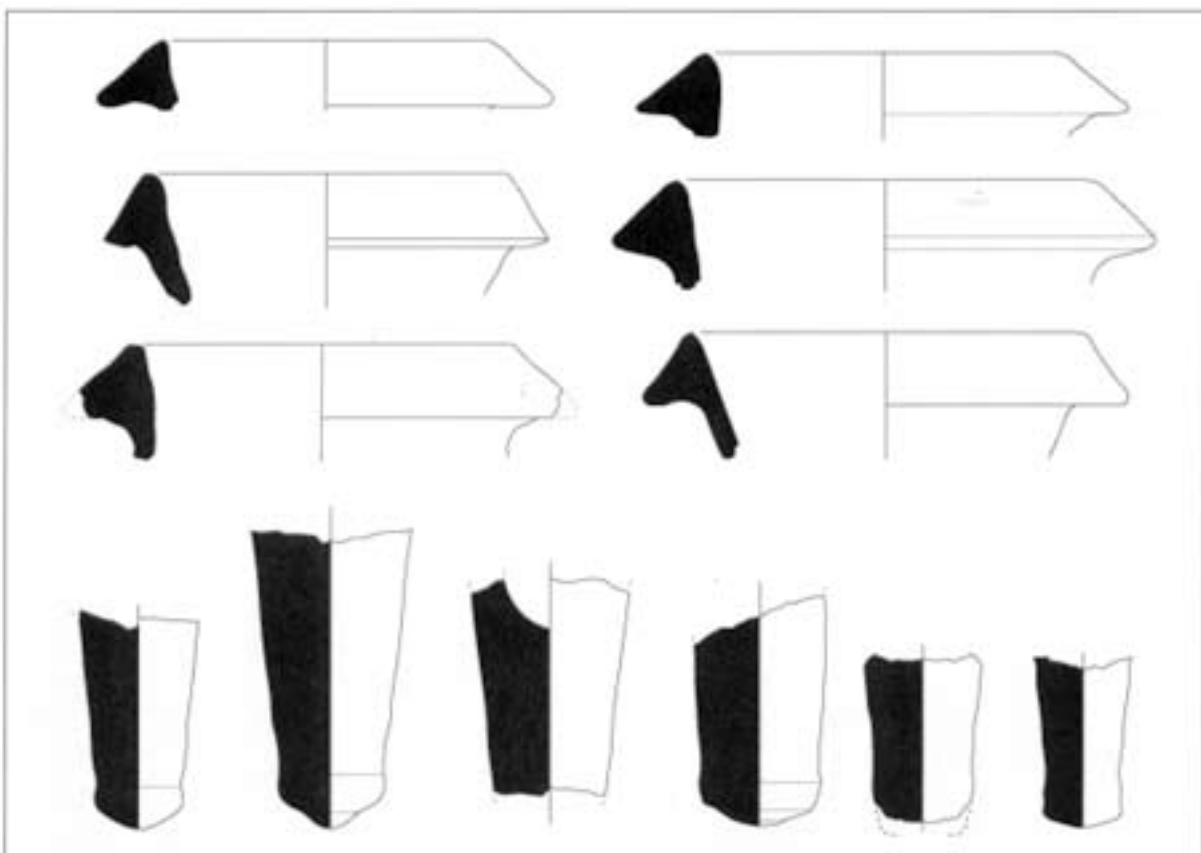

Figura 2. Fragments de vores i pivots d'àmfores grecoitàliques de finals del segle III aC procedents de la Palma (l'Aldea, Baix Ebre).

destaquen onze monedes de bronze romanorepublicanes encunyades a finals del segle III aC, així com dos victoriats, un quinari, tres denaris i tres sestercis. L'abundància de bronzes romanorepublicans, totalment absents de l'interior del poblat ibèric, es pot relacionar amb la presència de tropes romanes.

Quant a la cronologia dels dos assentaments, poblat i possible campament romanorepublicà, pensem que és possible relacionar-los amb dos períodes històrics:

Per una banda, les fases finals de la Segona Guerra Púnica a la península Ibèrica. Així, les fonts mencionen com el 206 aC, una vegada derrotats i expulsats els exèrcits cartaginesos de la Península, P. Corneli Escipió es va dirigir a un territori situat a quatre dies de marxa de la desembocadura de l'Ebre, on va derrotar un exèrcit comandat per Indíbil i Mandoni (LIVI, XXVIII, 33).

Per una altra banda, les fonts escrites també mencionen una sèrie d'enfrontaments a la His-

Figura 3. Quadrigat encunyat entre el 225 i el 212 aC recuperat a la Palma (l'Aldea, Baix Ebre).

pània citerior després de la Segona Guerra Púnica. Així, per exemple, ja el 205 els procònsols L. Corneli Lèntul i L. Manli Acidí van travessar l'Ausetània de l'Ebre per sotmetre la darrera sublevació d'Indíbil i Mandoní (LIVI, XXIX, 1-3). L'any 197 el procònsol C. Sempronius Tudità és derrotat i mort (LIVI, XXXIII, 25, 8). Aquests fets provoquen l'arribada l'any 195 d'un exèrcit consular, comandat per M. Porci Cató (Livi, XXXIV, 8, 4). Poc després, el pretor S. Díguit va tenir molts problemes, fins al punt de perdre la meitat de les seves tropes (LIVI, XXXV, 1).

En definitiva, el territori de la Hispània citerior, especialment el situat al nord-est de l'Ebre, fou escenari d'intensos i interminables combats durant gairebé deu anys. És probable que en una de les moltes sublevacions que es van succeir, el poblat del Castellet de Banyoles fos atacat i destruït. L'altra possibilitat, la repressió contra els ilergets i les tribus veïnes portada a terme per Escipió el 206 aC, és molt a prop del període d'existència del campament de la Segona Guerra Púnica de la Palma, i, per tant, caldria esperar conjunts numismàtics similars. Però no és així, ja que a la Palma hi ha un gran lot de monedes de l'òrbita cartaginesa, inexistent al Castellet de Banyoles, probablement perquè després de la Segona Guerra Púnica ja havien estat retirades de la circulació pels romans.

Bibliografia

- NOGUERA, J. (2006). *Informe dels treballs de prospecció desenvolupats a la terrassa de la Palma (l'Aldea, Baix Ebre). 3-13 d'agost de 2006*. Departament de Cultura, Generalitat de Catalunya.
- NOGUERA, J. (2007a). «El campament romà de la Palma (l'Aldea, Baix Ebre). Un assentament militar a la desembocadura de l'Ebre durant la Segona Guerra Púnica». II *Fòrum Auriga*. Diàleg sobre el llegat greco-romà a Catalunya. Amposta, 4 i 5 de novembre de 2006. *Auriga*, 46, p. 26-27.
- NOGUERA, J. (2007b). *Informe preliminar dels treballs de prospecció desenvolupats a la terrassa de la Palma (l'Aldea, Baix Ebre). 6-16 de setembre de 2007*. Departament de Cultura, Generalitat de Catalunya.
- NOGUERA, J. (2007c). *Informe dels treballs de prospecció realitzats en el jaciment del Camí del Castellet de Banyoles (Tivissa, Ribera d'Ebre). 2-11 de novembre de 2007*. Departament de Cultura, Generalitat de Catalunya.
- NOGUERA, J. (en premsa). «Los campamentos romanos en el curso inferior del río Ebro durante la Segunda Guerra Púnica». *20th International Congress of Roman frontier Studies*, León, 2006.
- NOGUERA, J.; TARRADELL-FONT, N. (en premsa). «Noticia sobre las monedas del campamento romano de la Segunda Guerra Púnica de la Palma (l'Aldea, Tarragona)». *XIII Congreso Nacional de Numismática*. Cádiz, 2007.
- TARRADELL-FONT, N.; NOGUERA, J. (en premsa). «Avance al estudio de las monedas del Camí del Castellet de Banyoles (Tivissa, Tarragona)». *XIII Congreso Nacional de Numismática*. Cádiz, 2007.
- TITO LIVIO (trad. Villar, J. A.) (1993). *Historia de Roma desde su fundación*. Madrid: Biblioteca Clásica Gredos.